

podsjetnika na nekadašnja junačka vremena. Ista autorica dala je prikaz Cehovska organizacija u Hrvatskoj u prvoj polovici 19. stoljeća (388). Mario Petrić, *Život i kultura hrvatskog sela oko sredine 19. stoljeća* (401—404). Autor je dao pregled etnografske slike u Hrvatskoj u tri osnovne kulturne zone: panonskoj, dinarskoj i jadranskoj, te opisao njihove karakteristike.

Kako iz navedenog prikaza proizlazi, navedenim su tekstovima obuhvaćena najvažnija zbivanja iz političkog, privrednog i kulturnog života u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda. Usto priloženi opisi izložene građe uz pojedine tekstove ili grupe tekstova imaju također veliko informativno pa i dopunsko značenje, i to tim više što se radi o prvom javnom prezentiranju vrlo raznovrsnog i vrijednog materijala iz naše kulturne prošlosti. Međutim na temelju svojih dosadašnjih istraživanja mogu primijetiti da uvelike nedostaje cjelovitiji prikaz osnivanja i razvoja te značenja preporodnih institucija u razdoblju 1835—1848. Preporodne institucije bile su osnovna žarišta pokreta. Osim vodeće grupe preporoditelja, u njihovu je radu aktivno i dobrovoljno sudjelovalo više od 2.000 osoba u funkciji utemeljitelja, darovatelja, podupirućih članova, pretplatnika i drugo. Uz osobni angažman, preporodne su institucije tražile od svojih članova i redovite financijske priloge, što je u nekim slučajevima poticao i sam Hrvatski sabor. Danas naime znamo da se upravo bez tih brojnih »bezimernih« ilirski pokret ne bi mogao širiti ni mijenjati.

Agneza Szabo

**LUKA ĐAKOVIĆ, POLITIČKE ORGANIZACIJE
BOSANSKOHERCEGOVAČKIH KATOLIKA HRVATA, I. dio: Do otvaranja Sabora
1810, Zagreb 1985.**

Djelo Luke Đakovića, koje predstavlja njegovu doktorsku disertaciju, zamišljeno je u dva sveska. Prvi dio, a to je knjiga o kojoj sada pišemo, obuhvaća razdoblje do neposrednih posljedica izbora za bosanskohercegovački sabor 1910. godine. Ovaj svezak ima 398 stranica. Rad na drugom svesku, koji je trebao obuhvatiti vrijeme uoči sloma Austro-Ugarske, prekinula je nažalost autorova smrt.

Đakovićev rad karakterizira temeljita upotreba velikog broja izvora. On ih prepričava i postupa objektivno kada na osnovi tih izvora konstruira cjelinu. U prvom slučaju nastoji potanko istražiti sam tekst ne kolebajući da nam ga u cijelosti prikaže radije nego da ostane nedorečen, a zatim želi izbjeći presmione sinteze koje bi mogle pothraniti bilo kakav subjektivistički dojam.

Prvi dio Đakovićeve djela nosi naziv »Uvjetovanost i okvir katoličkih organizacija«. Do 136. stranice nastoji autor prikazati okolnosti života katoličkih Hrvata u Bosni i Hercegovini još od predturskog doba. Tako velik prostor ostavljen je uvodu vjerojatno zato što se računalo na dva sveska knjige.

Na prvih pedesetak stranica mnoge tabele pružaju sliku kvantitativnih odnosa i kretanja u Bosni i Hercegovini, stavljajući u prvi plan katoličko stanovništvo i 19. stoljeće. Svaku tvrdnju Đaković nastoji poduprijeti brojčanim podacima.

U preostalom dijelu uvodnoga teksta opisano je uređenje konfesionalnih odnosa i ustanova u Bosni i Hercegovini u razdoblju austro-ugarske uprave. Na kraju se govori o nastojanju svih vjerskih zajednica da steknu crkvenu autonomiju kao preduvjet za politički rad u kasnijem razdoblju.

Drugo poglavlje govori o katoličkim organizacijama. One nisu djelovale kao formalne političke organizacije jer bi bile preopasne austro-ugarskim vlastima koje su se bojale svakoga pokretanja nacionalnog pitanja u Bosni i Hercegovini. Mađarska strana nastoji čak da, predvođena zajedničkim ministrom financija Benjaminom Kállayem, propagira umjetnu »bošnjačku« naciju i da tako spriječi

u Bosni i Hercegovini austrijske, hrvatske i srpske utjecaje. To bi joj omogućilo da ostvari svoju prevlast u tim pokrajinama.

Katoličke su organizacije u Bosni i Hercegovini od 1878. stvarane u vidu pjevačkih društava i sličnih oblika javnoga nepretencioznog djelovanja. No s vremenom im je politička djelatnost postala smisao postojanja.

U svim tim organizacijama vidljiv je sukob franjevac a i svjetovnih svećenika, koji su dobili svoju hijerarhijsku organizaciju tek nakon okupacije Bosne i Hercegovine, na čelu s vrhbosanskim nadbiskupom dr. Josipom Stadlerom. On se naročito zalagao za to da mu podršku pruži »Prvi katolički kongres« (održan u Zagrebu od 3. do 5. rujna 1900).

Treće poglavlje ima naslov »Osnivanje Hrvatske narodne zajednice i njezini osnovni principi u predaneksionom razdoblju«. Ovdje se govori o prvoj političkoj organizaciji katoličkih Hrvata u Bosni i Hercegovini. To, naravno, još nije prava stranka jer bi otvoreno političko ekspliciranje i djelovanje sigurno izazvalo zabranu. Hrvatska narodna zajednica osnovana je 16. listopada 1906. prigodom posvete barjaka pjevačkog društva »Vlašić«. Odbor šestorice (kasnije »Središnji odbor«) imao je gotovo od samog početka mnogo muke pri organizaciji ne samo zbog vanjskih pritisaka već i zbog strančarenja u hrvatskom nacionalnom pokretu. Najviše problema stvarao je nadbiskup Stadler koji je, u skladu sa svojim širim političkim koncepcijama, inzistirao na katoličkoj isključivosti kao osnovnu kriteriju. Prema selu nastupa HNZ u godinama poslije svoga osnutka ipak homogeno. Ona nastoji širiti naobrazbu, obrt i trgovinu u hrvatskom katoličkom puku pa osniva mnoge seljačke zadruge služeći se pritom ugledom i marljivošću franjevac a vrlo utjecajnih još od 13. stoljeća. Stav koji je HNZ zauzela prema aneksiji Bosne i Hercegovine Austro-Ugarskoj nije međutim bio dosljedan. Iako je željela da se Bosna i Hercegovina priključi Hrvatskoj, zajednica se nije usudila suprotstaviti vlastima, ali niti zamjeriti se Srbima koji su se protivili tom događaju.

Četvrto poglavlje »Organizacije Stadlerove klerikalne struje i njezin sukob s liberalnom strujom« više govori o nastojanju nadbiskupa Stadlera da hrvatskom nacionalnom pokretu nametne katoličku isključivost a time i svoje vodstvo. To je pokušao prije svega braneći svećenstvu članstvo u Hrvatskoj narodnoj zajednici. Ova je zabrana bila vrlo malo poštivana od franjevac a. Kada je Stadler osnovao Hrvatsku katoličku udrugu (u Sarajevu 18. siječnja 1910), nadao se da će mu ona donijeti prevlast nad bosanskohercegovačkim Hrvatima na izborima za sabor te godine. Dobio je ipak samo pet mjesta od šesnaest koliko je bilo namijenjeno Hrvatima. Privremeno, klerikalci su ostali poraženi.

Pružajući širok i dokumentiran prikaz općih prilika u Bosni i Hercegovini u razdoblju nakon austro-ugarske okupacije, Luka Đaković ostavlja mnogo prostora za razmišljanje. Raznovrsni su odnosi zanimljivi u ovoj problematici. Oni se, pak, nisu mogli svi obraditi u jednoj knjizi koja je u svakom slučaju djelo predana i pomnjava historičara. To je pisac koji, nemajući pred sobom gotovo nikakve sekundarne literature, sa zadovoljstvom provodi vrijeme u arhivu. Objektivnost je druga vrlina ovoga autora. Pišući o vrlo delikatnoj problematici područja koje je imalo vrlo tragičnu nedavnu povijest, Đaković je imao snage da to učini »sine ira et studio«.

Ako je relativna neistraženost ovoga područja i objektivnost u baratanju tematikom glavni problem pred kojim se našao autor, onda možemo posvjedočiti da ga je vrlo uspješno riješio.

Smatram da je ovo djelo vrijedan prinos hrvatskoj historiografiji. Marljivo čitatelju, željnu podataka o izabranoj temi, ono će svakako pružiti mogućnost da ih mnogo i nađe.

Mladen Ivezić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje
Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1
Cijena ovog broja iznosi 3000 din.
Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1987.